

[nová] Čeština
doma
& ve světě

1 2014

Nová čeština doma a ve světě

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
1/2014

Redakce:

Vedoucí redaktorka – Mgr. Kateřina Romaševská
Výkonná redaktorka – Mgr. Katarzyna Vaculová
Členové redakce – Mgr. Adriana Filas, Mgr. Oleksandr Sukhanek,
Mgr. Maria Simeunovich-Skvortsova
Korektorky – Mgr. Šárka Keslerová, Mgr. Olga Fojtíková, Mgr. Iva Pospíšilová

Adresa redakce:

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií FF UK
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1
Tel. (+420) 221 619 347, e-mail: ncads@ff.cuni.cz

Objednávky vyřizuje:

Vydavatelství Filozofické fakulty UK v Praze,
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1, e-mail: books@ff.cuni.cz

Grafická úprava, obálka & sazba: Studio Lacerta (www.sazba.cz)

Obsah

Úvodní slovo 9

Recenze

Radomila Kotková
Šebesta, K. – Škodová, S. a kol. (2012): *Čeština – cílový jazyk a korpusy*.
Liberec: Technická univerzita v Liberci 13

Šárka Keslerová
Boccou Kestřánková, M. a kol. (2013): *Čeština pro cizince: úroveň B2*.
Brno: Edika 16

Články

Magdalena Hromadová
Využití lexikálních germanismů ve výuce češtiny jako cizího jazyka 23

Veronika Vážanová
*Značky českých výrobků jako materiál pro analýzu kulturních specifik
ve výuce češtiny pro cizince* 34

Jana Kocková
Neurčitě tvary slovesné v češtině a ostatních slovanských jazycích 43

Veronika Böhmová
*„Kam panenky, kam jdete?“
Otázky v českých lidových písních (Etnolingvistická studie)* 53

Marie Boccou Kestřánková
*K vybraným parametrům rozvoje gramatické roviny prostřednictvím
metody jevištního tvaru* 61

O autorech tohoto čísla 75

Šebesta, K. – Škodová, S. a kol. (2012):

Čeština – cílový jazyk a korpusy.

Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Radomila Kotková

Monografie Čeština – cílový jazyk a korpusy vznikla v rámci projektu Inovace vzdělávání v oboru čeština jako druhý jazyk realizovaného v letech 2008–2012 na Technické univerzitě v Liberci, na projektu se spolupodílely Univerzita Karlova v Praze a Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka. Jedním z cílů projektu bylo vybudování žákovského korpusu češtiny, tj. databanky jazykových projevů žáků, kteří mají češtinu jako druhý (cílový) jazyk. Právě korpusu Czech as a Second Language (CzeSl) a jeho budování je Čeština – cílový jazyk a korpusy věnována, jak naznačuje název. Avšak ve skutečnosti je rozsah publikace širší, protože se neomezuje úzce na samotný žákovský korpus češtiny CzeSl, ale komplexněji seznamuje čtenáře s danou oblastí korpusové lingvistiky včetně stručného popisu vývoje akvizičních a žákovských korpusů, základní charakteristiky některých žákovských korpusů světových jazyků, popisu problematiky tvorby anotačních systémů, a dokonce i příkladu pedagogického využití Českého národního korpusu ve výuce češtiny jako cizího jazyka.

V úvodní kapitole K. Šebesta, hlavní koordinátor projektu, shrnuje vývoj akvizičních a žákovských korpusů. Vznik jak prvních jednoduchých kolekcí, tak sofistikovaných elektronických databází byl motivován stejnou potřebou dostatku jazykových dat rodilých (u akvizičních korpusů) a nerodilých mluvčích (u žákovských), dat, jejichž analýzy by sloužily k výzkumům osvojování prvního i druhého jazyka. K. Šebesta zde zmiňuje především přelomové projekty z Lovaňské univerzity zaměřené na jazyk nerodilých mluvčích ICLE (International Corpus of Learner English), FRIDA (French Interlanguage Database), LONGDALE (Longitudinal Database of Learner English) a další, dále např. žákovské korpusy angličtiny jako cizího jazyka od čínských a japonských mluvčích a přibližuje tak čtenářům situaci zrodu českého žákovského korpusu v rámci světových projektů a výzkumů.

V kapitole Parametry žákovských korpusů a CzeSl pak dále Šebesta podává podrobnou a ucelenou charakteristiku žákovských korpusů, jež se systematizují podle velikosti a zaměření (průřezové a vývojové). Žákovské korpusy se od obecných lingvistických korpusů odlišují a Šebesta se zabývá právě těmito důležitými specifiky a tím, jaké zvláštní nároky kladou na zaznamenávání metadat, na zaznamenání samotných jazykových dat i jejich

další zpracování. Po podrobné obecné analýze parametrů jazykových dat také již konkrétně uvádí parametry CzeSlu: velikost korpusu, parametry spojené se vznikem textů, situační parametry, parametry spojené s osobou žáka atd.

Základní specifikum žákovských korpusů vychází z charakteru projevu nerodilých mluvčích, který se vyznačuje odchylnostmi od norem cílového jazyka. Nerodilí mluvčí dělají chyby, cílem žákovských korpusů je chyby žáků zaznamenávat a tomuto účelu slouží tzv. chybová anotace. Ne všechny žákovské korpusy mají chybovou anotaci, protože provést chybovou anotaci je metodologicky i prakticky značně náročné. Např. Štindlová (Šebesta, K. – Škodová 2012: 37) uvádí, že jen 45 % světových žákovských korpusů má chybovou anotaci a jen 7 % se pokouší o systematicky pojatou chybovou anotaci. Korpus CzeSlu je již v určitém rozsahu opatřen chybovou anotací, která byla vytvořena speciálně pro české projevy nerodilých mluvčích. Tato skutečnost znamená velký pokrok v oblasti žákovských korpusů, protože čeština jako flektivní jazyk vykazuje velký počet různorodých chyb (ze slovanských jazyků má částečně anotovaný žákovský korpus jen slovinština (PiKUST), avšak tento korpus je jen pilotní a chybová taxonomie není komplexní). O důležité problematice chybové anotace pojednávají kapitoly 3 a 4. B. Štindlová nás v kapitole 3¹ seznámí s anotačními modely a také zde analyzuje chybovou taxonomii několika významných světových žákovských korpusů, např. ICLE (International Corpus of Learner English), CLC (Cambridge Learner Corpus), NICT JLE (National Institute of Information and Communications Technology Japanese Learner English Corpus), ale především FALKO (Ein fehlerannotiertes Lernerkorpus des Deutschen als Fremdsprache), na jehož unikátní vícestupňové anotaci je založena i chybová anotace CzeSl. Práce Štindlové tak tvoří základ pro vývoj české chybové taxonomie a v závěru kapitoly nechybí ani zamýšlení nad problematickými aspekty tvorby taxonomií i nad např. nesnadností vymezení chyby či zařazení chyb do jednotlivých kategorií.

Kapitola Anotace chybových textů v českém žákovském korpusu (autoři Vladimír Petkevič, Alexandr Rosen, Barbora Štindlová, Tomáš Jelínek, Milena Hnátková, Petr Jäger) prezentuje část rozsáhlé práce kolektivu tvůrců elektronického korpusu CzeSl. Kromě vysvětlení vícestupňového anotačního schématu s příklady z korpusu autoři detailně popisují postup zpracování textů od jejich přepisu do elektronické podoby přes manuální

1 Kapitola je výtažkem disertační práce B. Štindlové, více o této problematice viz Štindlová, B. (2011).

emendaci (opravu) chyb až po automatické zpracování textů softwarovými nástroji. Vzhledem k rozsahu příspěvku zde bohužel není uveden kompletní systém chybové taxonomie, ale částečný obraz o náročném úkolu tvůrců taxonomie si čtenář může udělat díky hlavním kategoriím chyb na rovině R2 a výčtu formálních chyb. Přestože v úvodu článku autoři naznačují problematické aspekty identifikace a emendace chyb v češtině, zajímavé by jistě bylo podrobnější vysvětlení jejich kategorizace chyb, protože autoři anotačního systému vycházeli z taxonomie vytvořené pro německý korpus FALCO, který museli přizpůsobovat flektivnímu charakteru češtiny (ale právě o morfologických chybách týkajících se deklinace se v textu nemluví).

Příspěvky počínající kapitolou 5 jsou zaměřeny více na pedagogickou praxi. Velmi příhodně je uvádí stať M. Hrdličky Jazyková chyba a práce s ní v jazykovém vyučování, která se velmi podrobně zabývá pojmem chyba, v širším i užším smyslu, vývojem tohoto pojmu v historickém kontextu i otázkou, jak chápání jazykové chyby ovlivňuje stylové rozvrstvení češtiny atd. Dále Hrdlička píše o příčinách vzniku chyby a o přístupu k chybě v jazykovém vyučování. Toto teoretické pojednání doložené příklady uzavírá Hrdlička konstatováním, že právě materiál z žákovských korpusů pomůže lingvodaktikům s chybami jeho studentů efektivněji pracovat.

Velmi zajímavý je také příspěvek Z. Bedřichové a K. Šormové o ROMi, subkorpusu CzeSl, který tvoří mluvené a psané projevy romských dětí a mládeže. Nejedná se tudíž o jazykové promluvy nerodilých mluvčích, ale o projevy mluvčích, jejichž prvním jazykem je čeština, kterou mluví Romové, tzv. český etnolekt. Sběr i zpracování textů pro tento subkorpus vyžadovaly zvláštní přístup, protože se jednalo o respondenty ohrožené sociálním vyloučením a respondenty nižšího věku. Autorky podrobně uvádějí všechny parametry jazykových dat, které se od zbylého korpusu mohou odlišovat. Také tento subkorpus bude cenným zdrojem dat, např. i pro pedagogy a vychovatele romských dětí.

Po tvorbě žákovských korpusů přichází na řadu jejich praktické využití pro výzkum a praxi. Otázkou využitelnosti žákovských korpusů se zabývá S. Škodová, která ve svém příspěvku mapuje situaci na tomto poli a zároveň uvádí i konkrétní příklady výzkumů opřených o korpus. Konstatuje však, že stále takových výzkumů není tolik, jak by se dalo očekávat (a jak předpokládají tvůrci korpusů), stejně jako využití korpusů ve výuce. Škodová to vysvětluje mimo jiné tím, že přestože se v korpusech zaznamenává mnoho metadat, stále je to pro některé výzkumy málo (z charakteristik chybí např. individuální faktory, motivace atd.). Korpusy tedy mají přísliby i své limity. Co se

týká přímého využití korpusů ve výuce, autorka opět uvádí výhody a nevýhody tzv. Data Driven Learning (např. vzhledem ke stupni pokročilosti studentů). Také poukazuje na to, že korpus není jednoduchým nástrojem a že se učitelé musí nejdříve naučit s ním pracovat a materiály si dobře připravit.

Na článek Škodové velmi příhodně navazuje kapitola 8 P. Vališové o využití korpusu českého jazyka ve výuce studentů češtiny jako cizího jazyka. Autorka nejprve uvádí zásady Data Driving Learningu, při němž by si studenti měli induktivní formou osvojovat jazykové znalosti a dovednosti přímo prací s autentickými jazykovými daty. Následuje popis autorčina praktického cvičení pro studenty úrovně A2 a B2, které mělo pozitivní zpětnou vazbu od studentů (studenti ho hodnotili jako středně těžké a zajímavé). Bohužel výuková aktivita nemá uvedený cíl výuky a také v článku není uvedena evaluace učitele vzhledem k cíli (např. zafixovali si studenti lépe dané jevy?). Samotná autorka výukovou aktivitu přes drobné výhrady hodnotí také pozitivně jako jednu z cest, jíž mohou studenti poznávat autentický jazyk.

Závěrem lze říci, že monografie *Čeština – cílový jazyk a korpusy* představuje význačné výsledky na poli žákovských korpusů, které znamenají přínos nejen pro české lingvisty a výzkumníky, ale i pro učitele češtiny jako cizího jazyka. Zároveň se v příspěvcích diskutuje o důležitých otázkách spojených s tématem žákovského korpusu, které také naznačují směr budoucího vývoje v této oblasti.

Bibliografie:

- Šebesta, K. – Škodová, S. a kol. (2012): *Čeština – cílový jazyk a korpusy*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
- Štindlová, B. (2011): *Evaluace chybové anotace v žákovském korpusu češtiny*. Disertační práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.